

הרב גבריאל גולדמן והרב מנחם בורשטין

פרייה ורבייה¹

1. פרייה ורבייה - ייעוד המצווה וטעמה

ויברך אתם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו ומלאו את הארץ
בראשית א, כח

ויברך אלהים את נח ואת בניו ויאמר להם פרו ורבו ומלאו את הארץ
בראשית ט, א

משרשי מצווה זו - שיהיה העולם מיושב, שה' ברוך הוא חפץ בישובו, כדכתיב לא
תהו בראה לשבת יצרה (ישעיהו מה, יח). והיא מצווה גדולה שבסיבתה מתקיימות
כל המצוות שבעולם, כי לבני האדם ניתנו ולא למלאכי השרת.
'ספר החינוך', מצוה א

כוונת הבריאה באדם כדי לפרות ולרבות... לכך חייב כל אדם לישא אשה כדי
לפרות ולרבות, שכל מי שאינו עוסק בפרייה ורבייה כאילו שופך דמים דכתיב
שפך דם האדם (בראשית ט, ו) וסמך ליה ואתם פרו ורבו, וכאילו ממעט הדמות
דכתיב כי בצלם אלהים עשה את האדם ואתם פרו ורבו, וגורם לשכינה שתסתלק
מישראל.

'טור', אבה"ע סי' א

שורש הרצון ביסודו, הוא לא הרצון לחיות, אלא הרצון להחיות, להוות.
הרב אברהם יצחק הכהן קוק, 'ראש מילין', עמ' קיז

קהילת הנישואין אינה מתממשת אלא אם כן היא חובקת שלוש דמויות. ברמה זו
משחררים הנישואין את דחף ההולדה ממגמתו החייתית-טבעית, והופכים אותו
לכמיהה רוחנית... לזעקה אנושית מטפיזית של האיש הבודד ושל האשה הבודדת
המשתוקקים לאבהות ולאמהות... הפעילות המינית נגאלת משנוצק לתוכה הרעיון
המטפיזי הטמיר - דהיינו שאיפתו של האדם להעניק מאהבתו. על האדם לאהוב
לא רק את הממשי, אלא גם את מה שאין בו עדיין ממש, כדי שיהיה זה לממשי...

1. טיוטת פרק מתוך ספר פוע"ה כרך ב - פוריות. ספר פוע"ה כרך א - משפחה וטהרה, כבר יצא לאור.

יתר על כן, האדם עורג לא רק לאהבה שיאהבוהו אחרים אלא גם לאהבה שיוכל להרעיף עליהם. לאהוב היא כנראה חווייה נעלה יותר מאשר להיות נאהב... האהבה שבין המינים היא ביטוי של רצון אדיר ליצור כדי לאהוב. כדי לתת לא רק לאלה הקיימים סביבך אלא גם לאלה שטרם באו לעולם, ואשר בזמן כלשהו בעתיד יתבעו מבוראם אהבה, דאגה ומסירות.

הרב יוסף דוב הלוי סולובייצ'ק, 'אדם וביתו', המעלה לאהוב, עמ' 50-51

2. פרייה ורבייה - מצוות האיש

משנה: האיש מצווה על פרייה ורבייה, אבל לא האשה².
 גמרא: מנא הני מילי? אמר ר' אילעא משום ר' אלעזר בר' שמעון, אמר קרא: ומלאו את הארץ וכבשה (בראשית א, כח), איש דרכו לכבוש, ואין אשה דרכה לכבוש. רב יוסף אמר, מהכא: ויאמר לו אלהים אני אל שדי פרה ורבה (בראשית לה, יא).

יבמות סה ע"ב

לא יבטל אדם מפרייה ורבייה אלא אם כן יש לו בנים. בית שמאי אומרים שני זכרים, ובית הלל אומרים זכר ונקבה, שנאמר זכר ונקבה בראם (בראשית ה, ב).
 יבמות סא ע"ב

- א. מצוות פרייה ורבייה מוטלת על האיש ולא על האישה³.
- ב. שיעור מצוות פרייה ורבייה הוא בן ובת⁴, ואם יש לאדם כמה בנים בלבד או כמה בנות בלבד, טרם קיים את המצווה, וחייב לפקוד את אשתו בכל עונה עד שישלים את קיום המצווה⁵.
- ג. נולדו לו בן ובת ומתו בחייו, לא קיים מצוות פרייה ורבייה. אך אם כל אחד מהם הוליד ילד, קיים את המצווה⁶. אם נולדו לו רק בנים או רק בנות, ומהם נולדו בן ובת, לא קיים מצוות פרייה ורבייה⁷.
- ד. מי שהוליד בן ובת, והבן הוא סריס או שהבת היא איילונית, לא קיים מצוות פרייה ורבייה⁸.

2. השמטנו כאן את דעת רבי יוחנן בן ברוקא, שהציווי הוא גם על האישה, כיוון שלא נפסקה הלכה כמותו.
3. דעת תנא קמא במשנה, יבמות סה ע"ב; רמב"ם, הל' אישות פט"ו ה"ב; טור ושלחן ערוך, אבן העזר סי' א סעי' יג.
4. דעת בית הלל במשנה, יבמות סא ע"ב; רמב"ם, שם ה"ד; טור ושלחן ערוך, שם סעי' ה.
5. רמב"ם, שם ה"א; שו"ע, אבה"ע סי' עו סעי' ו.
6. יבמות סב ע"ב; רמב"ם, שם ה"ה. שו"ע, אבה"ע סי' א סעי' ו; ראה חלקת מחוקק, אבה"ע שם, ס"ק ז; ובית שמואל, שם ס"ק ט, שנחלקו הפוסקים האם צריך שהנכדים יהיו דווקא בן ובת, או שיצא ידי חובת המצווה גם בנכדים מאותו המין, הואיל והגיעו מכוח בנו ובתו.
7. דרכי משה, אבה"ע סי' א אות ד; טורי זהב, אבה"ע סי' א ס"ק ה; בית שמואל, אבה"ע סי' א ס"ק י.

- ה. מקיימים מצוות פרייה ורבייה גם בהולדת ילדים שאינם שומרים מצוות.⁹
 ו. מקיימים מצוות פרייה ורבייה גם בהולדת ילדים שאינם בעלי דעה (עם פיגור שכלי).¹⁰
 ז. גם האישה, שאין עליה חובה לקיים מצוות פרייה ורבייה, כשמקיימת פרייה ורבייה - מקיימת בכך מצווה.¹¹

לא תהו בראה לשבת יצרה.

ישעיהו מה, יח

בעוד שפרו ורבו הוא חיוב אישי, שכל אחד מישראל יוליד בן ובת, שְׁבֶת הוא חיוב כללי, להרבות יישוב העולם ככל האפשר.
 הרב אביגדור נבנצל, שו"ת פוע"ה - מניעת הריון, עמ' 35

ח. מלבד החיוב של מצוות פרייה ורבייה, ישנה מצווה נוספת מדברי חכמים, שדרשו את הפסוק 'לא תהו בראה לשבת יצרה'. מפסוק זה למדו שלא נברא העולם אלא לפרייה ורבייה.¹² יש אומרים שגדרי החיוב של מצווה זו זהים לגדרי החיוב של מצוות פרייה ורבייה, דהיינו הולדת בן ובת.¹³ יש שדרשו שדי בצאצא כלשהו - בן או בת, כדי לקיים מצוות שְׁבֶת.¹⁴ ויש שלמדו שהמצווה מתקיימת בשני ילדים, בין זכרים ובין נקבות.¹⁵

3. גדר המצווה

המעשה שנצטוו בפרייה ורבייה אינה הולדת הבנים דזה אינו בידו. אלא המצוה וחוב ששליו הוא לבעול אשתו ביאה גמורה שיהיה אפשר מזה להוליד.
 שו"ת 'אגרות משה', אבה"ע ח"ב סי' יח

8. יבמות סב ע"ב, לגבי בן סריס; ירושלמי, יבמות פ"ו ה"ו; רמב"ם, שם ה"ד; טור ושלחן ערוך, אבה"ע סי' א סעי' ה.
 9. לבוש, אבה"ע סי' א ס"ק ז, ואפילו נשתמד; שו"ת באהלה של תורה, ח"א סי' קטז.
 10. הרב אביגדור נבנצל במכתב למחברי הספר, כ"ז בתשרי תשע"ב. כך הורה בפשטות גם הרב זלמן נחמיה גולדברג לרבני פוע"ה (סיון תשע"א), בהסתמך על הרמ"א, אבן העזר, סי' א סעי' ו, שגם אם היה הבן חרש או שוטה, אביו קיים פרייה ורבייה. הלכה זו אינה כוללת תסמונות של בעלי פיגור שכלי שאינם מסוגלים להוליד.
 11. ערוך השלחן, אבה"ע סי' א סעי' ו.
 12. משנה גיטין מא ע"ב; משנה עדויות פ"א מי"ג.
 13. טורי זהב, אבה"ע סי' א ס"ק ז.
 14. שו"ת מעיל צדקה, סי' לג, ד"ה ואם תאמר; הנצי"ב, העמק שאלה על השאלות, שאילתא יח ס"ק ב, על פי דעת רבי נתן, יבמות סב ע"א.
 15. כך דייקו באוצר הפוסקים, אבה"ע סי' א ס"ק ל, מדברי נימוקי יוסף, יבמות דף כ ע"א בדפי הרי"ף.

ט. החיוב במצות פרייה ורבייה הוא ההשתדלות בהולדת צאצאים, ולא הולדתם בפועל, שאינה בידו¹⁶; ויש חולקים, ולשיטתם גדר המצווה אינו ההשתדלות אלא שיהיו לו בנים¹⁷.

4. המצווה להרבות ילדים - מצוות 'לערב'

רבי יהושע אומר: נשא אדם אשה בילדותו, ישא אשה בזקנותו. היו לו בנים בילדותו, יהיו לו בנים בזקנותו, שנאמר: 'בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך כי אינך יודע אי זה יכשר הזה או זה ואם שניהם כאחד טובים' (קהלת יא, ו).
יבמות סב ע"ב

אף על פי שקיים אדם מצות פרייה ורבייה, הרי הוא מצווה מדברי סופרים שלא יבטל מלפרות ולרבות כל זמן שיש לו כה, שכל המוסף נפש אחת מישראל כאילו בנה עולם.

'משנה תורה' לרמב"ם, הל' אישות פט"ו, הט"ז

בדבר השאלה: כמה ילדים צריך ללדת?
אין לזה גבול. מאחר ולערב אל תנח ידך, כי אולי הבן האחרון יוצלח יותר מאחי הקודמים. הרב ש"ך זצ"ל סיפר, שאמו ילדה י"ג ילדים והוא היה האחרון, וכולם נשמדו בשואה, והוא היה היחיד שנשאר חי.
הרב יצחק זילברשטיין, 'כמה ילדים צריך ללדת', 'שו"ת פוע"ה - מניעת הריון', עמ' 32

י. מעיקר דין תורה מתקיימת מצוות פרייה ורבייה בבן ובת. אכן גדר המצווה הורחב על ידי שלמה המלך - 'בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך'.
יא. גם מי שקיים פרייה ורבייה, מצווה עליו להוליד ילדים נוספים¹⁸. אין לזה שיעור, וטוב להוליד כמה שהקב"ה נותן¹⁹. בכל הולדת ילד נוסף מקיימים מצווה וככל שיש יותר ילדים יש יותר ברכה²⁰.

16. הרב משה פיינשטיין, 'שו"ת אגרות משה, אבה"ע ח"ב סי' יח (מצוטט כאן); וכן דברות משה, פסחים פ"י סי' ה ענף ט; 'שו"ת הר צבי, אבה"ע סי' א. לפי זה ההגדרה של בן ובת היא הגדרה הפוטרת מהמשך ההתחייבות בקיום המצווה.

17. מנחת חינוך, מצוה א; 'שו"ת פרי יצחק, ח"א סוף סי' מב.

18. לפי הרמב"ן, מלחמות השם, יבמות דף כ ע"א בדפי הרי"ף, אין למצוות 'ולערב' תוקף הלכתי אלא היא בגדר של הוראה מוסרית ערכית. אבל לפי רבי זרחיה הלוי (המאור הגדול, שם) יש למצווה זו תוקף הלכתי ממשי, וכדבריו כתב גם המהרש"ל בספרו ים שלמה, יבמות פ"ו סי' כז.

19. תשובות לשאלת הרב מנחם בורשטיין: הרב יצחק זילברשטיין, י"ד בתשרי תשס"ג; הרב מאיר ניסים מאזוז, י"ז בכסלו תשס"ז; הרב אביגדור נבנצל, חשון תשס"ז; הרב מנשה קליין, תשרי תשס"ג; הרב חיים קנייבסקי, תשרי תשס"ג.

20. הרב מנשה קליין, שם.

יב. קיום מצווה זו תלוי גם בכוחותיהם של בני הזוג בכלל ובבריאותה הגופנית והנפשית של האישה בפרט²¹. אי אפשר לצוות על האישה להסתכן ולסבול מעבר ליכולתה. אם אישה מצטערת מרוב טורח ילדיה, וחייה קשים, והיא מרגישה שאין לה מנוחה, אין חיוב להוסיף צער על צערה. לחיים ניתנה תורה ולא לצער, בפרט לאחר שקיימו מצוות פרייה ורבייה כראוי²². כדי להימנע משיקולים מוטעים, שבהם תופסים מקום אופנות חיצוניות וצרכים מדומים, יש לשאול ולהתייעץ עם פוסק הלכה. פוסק הלכה יוכל לסייע לבני הזוג ולפסוק בעניינם הן מהידע ההלכתי שבידו והן מהניסיון שצבר, מתוך פרספקטיבה רחבה והתחשבות גם בנתונים מעבר ל'כאן ועכשיו'. קשיים נפשיים וכן קשיים בגידול ילדים שנולדים בזה אחר זה בלי מרווח, הם שיקולים שיש להביאם בחשבון באשר למניעת היריון. סיבות כלכליות בדרך כלל אינן נחשבות מוצדקות²³.

יג. בני זוג הנמנעים מפרייה ורבייה בגיל מבוגר עקב החשש מהולדת ילדים בעלי מום, אינם עוברים על מצוות 'ולערב אל תנח ירך', מאחר והם חוששים. אמנם אם עדיין לא קיימו פרייה ורבייה, הם מחויבים לקיים פרייה ורבייה למרות החשש שייוולד ילד בעל מום²⁴.

יד. יש מי שכתב שאף על פי שמקיימים פרייה ורבייה גם בילדים שאינם שומרים מצוות, אם ברור שהילדים לא ישמרו מצוות, כגון שלא יהיו בני דעת, אין בהם מצוות 'ולערב אל תנח ירך'²⁵. וראה לעיל הלכה ד.

מסיכום²⁶ של התשובות שהגיעו למכון פוע"ה עולות שתי גישות מרכזיות בקרב הפוסקים: לפי שיטות הרב יצחק זילברשטיין, הרב אביגדור נבנצל, הרב מנשה קליין והרב חיים קנייבסקי, אין גבול לחיוב. גם החשש מפני מומים מולדים עקב גיל האישה אינו מהווה שיקול בפסיקת ההלכה בנושא. לפי גישות הרב יעקב אריאל, הרב אברהם יצחק כלאב, הרב דוב ליאור והרב מאיר ניסים מאזוז, גם כן אין הגדרה ברורה כמה ילדים צריך ללדת, אך יש להתחשב בזה לפי המצב הנפשי והגופני של האישה. כמו כן, לדבריהם, ניתן לצרף לשיקולי הפסיקה את החשש מפני מומים מולדים עקב גיל האישה.

21. הרב יעקב אריאל, מכתב לרב מנחם בורשטיין, תשרי תשס"ג. הרב אביגדור נבנצל כתב לרב בורשטיין שמבחינת מצוות 'ולשבת יצרה' אין גבול עליון, ורק סכנה לאישה היא סיבה להימנעות.

22. הרב אברהם יצחק הלוי כלאב, מכתב לרב מנחם בורשטיין, אור ל"ג בכסלו תשס"ז.

23. הרב יעקב אריאל, במכתבו שם. כעין זה כתב גם הרב דוב ליאור לרב מנחם בורשטיין, תשרי תשס"ג.

24. הרב יצחק זילברשטיין, שיעורי תורה לרופאים, ח"ד סי' רנז, עמ' 329-330; הרב מאיר ניסים מאזוז, במכתבו שם; כעין זה כתב גם הרב יעקב אריאל, שם; אמנם במכתב של הרב זילברשטיין לרב מנחם בורשטיין, כתב הרב שהטענה של אישה מבוגרת שהיא חוששת פן יהיה לה ילד עם תסמונת דאון אינה טענה, ואם חס ושלום נגזרו גזרות וצרות, לא יועיל לה מה שלא תוליד.

המכתבים המלאים הובאו בספר שו"ת פוע"ה - מניעת הריון, בפרק 'כמה ילדים צריך ללדת', עמ' 28-35.

25. שו"ת באהלה של תורה, ח"א סי' קטז.

26. הרב אריה כץ [עורך], 'כמה ילדים צריך ללדת', שו"ת פוע"ה - מניעת הריון, עמ' 36.

5. פרייה ורבייה - מצוות האישה

אף על פי שאישה אינה מצווה בפרייה ורבייה, מכל מקום יש לאישה מצווה, מפני שהיא מסייעת לבעל לקיים מצוותו.

פירוש רבנו ניסים ל'אלפסי', קידושין ס' תריט, דף טז ע"ב בדפי הרי"ף²⁷

נשים שמסתכנות בעיבור ולידה, לא גזרה התורה לצוות לפרות לרבות על האשה... רק לקיום המין עשה בטבעה שתשוקתה להוליד עזה משל איש. ומצאנו לרחל שאמרה הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי.

'משך חכמה', בראשית ט, ז

טו. האישה פטורה ממצוות פרייה ורבייה²⁸, אך היא שותפה בקיום המצווה של בעלה ומחויבת לכך. זאת כיוון שבזמן הזה, שבעלה אינו יכול לשאת אישה אחרת, הוא אינו יכול לקיים את המצווה בלעדית²⁹.

טז. יש דעות שאף על פי שאין האישה מצווה בפרייה ורבייה, בכל זאת היא מצווה על 'לשבת יצרה'³⁰. ויש דעות ש'לשבת יצרה' אינה מצווה עצמאית אלא היא נתינת טעם לפרייה ורבייה, וממילא אישה פטורה מכך³¹. גם לדעה זו יש לה שייכות ליישובו של עולם אף על פי שאין היא מחויבת בכך³².

יז. במקום צער גדול, אישה אינה מחויבת לסייע לבעלה בקיום מצוות 'ולערב אל תנח ידך', ולכן מותר לה אז למנוע היריון³³.

יח. במקום צער והפסד גדולים ביותר, היא פטורה גם מהחיוב לסייע לבעלה בקיום מצוות פרייה ורבייה³⁴.

27. וכן בשו"ת הר"ן, ס' לב.

28. כדלעיל הלכה א. במשך חכמה, בראשית ט, ז (מצוטט כאן) נכתב שהטעם הוא כיוון שלאחר שהאישה נתקלה 'הרבה ארבה עצבונך והרנך בעצב תלדי בנים', הציווי כבר אינו מוטל עליה ואי אפשר לחייב אותה להסתכן ולסבול, מפני שהתורה 'דרכיה דרכי נועם'. טעם שני שהוא מביא הוא שהאישה לא צוותה על פרייה ורבייה, מפני שתשוקתה להעמיד צאצאים עזה וטבעית. שו"ת חתם סופר, אבה"ע ח"א ס' כ; שו"ת ציץ אליעזר, ח"ו ס' מב פ"ד (עמ' רעג).

29. הגהת כתנת פסים בפרישה, אבה"ע ס' ה ס"ק ל; מגן אברהם, ס' קנג ס"ק ט; בית שמואל, אבה"ע ס' א ס"ק ב, על פי דעת ריב"ם בתוספות, גיטין מא ע"ב, ד"ה לא תהו; ובבא בתרא יג ע"א, ד"ה שנאמר, לענין עבד כנעני; ולמד הבית שמואל מדבריו שהוא הדין לאישה.

30. בית שמואל, שם, על פי תוספות, חגיגה ב ע"ב, ד"ה לא תהו; ועל פי רמ"א, אבה"ע ס' א סעי' יג; ערוך השלחן, אבה"ע ס' א סעי' ד, על פי הרמב"ם, הל' איסורי ביאה פכ"א הכ"ו.

31. ערוך השלחן, שם. והסביר כך גם את כוונת ריב"ם, בתוספות דלעיל.

32. שו"ת באהלה של תורה, ח"א ס' סז (על פי תשובת חתם סופר, אבה"ע ס' כ, מובאת בפתחי תשובה, אבה"ע ס' ה ס"ק יא). ראה שם דעתו לגבי הצורך בהסכמת הבעל.

33. שו"ת באהלה של תורה, שם. ראה שם את הפירוט בהתחשב בנסיבות השונות.

6. חיוב פרייה ורבייה גם במצבים מורכבים

תנא: עמרם גדול הדור היה. כיוון שראה שגזר פרעה הרשע כל הבן הילוד היארה תשליכוהו (שמות א, כב), אמר: לשוא אנו עמלין! עמד וגירש את אשתו, עמדו כולן וגירשו את נשותיהן. אמרה לו בתו: אבא, קשה גזירתך יותר משל פרעה, שפרעה לא גזר אלא על הזכרים, ואתה גזרת על הזכרים ועל הנקיבות! פרעה לא גזר אלא בעולם הזה, ואתה בעולם הזה ולעולם הבא! פרעה הרשע, ספק מתקיימת גזירתו ספק אינה מתקיימת, אתה צדיק בוודאי שגזירתך מתקיימת, שנאמר: ותגזר אומר ויקם לך (איוב כב, כח)! עמד והחזיר את אשתו, עמדו כולן והחזירו את נשותיהן.

סוטה יב ע"א

יט. בשל חשיבותה של מצוות פרייה ורבייה, אפשר להקל באיסורי שבות דרבנן בשבת לצורך קיום המצווה³⁵, ויש מי שהחמיר בכך³⁶.

כ. יש מקלים באמירה לגוי בשבת אפילו באיסורי תורה לצורך קיום מצוות פרייה ורבייה³⁷, ולכל הדעות יש להקל באמירה לגוי באיסורי דרבנן, דהוי 'שבות דשבות במקום מצווה'³⁸.

כב. אדם המוגדר 'טרפה', דהיינו אדם חולה או פגוע שהרופאים קבעו שלא יחיה יותר משנים עשר חודש, בכל זאת חייב בפרייה ורבייה³⁹.

אדם חייב לעסוק בפרייה ורבייה גם אם הוא חושש שבניו יצאו לתרבות רעה⁴⁰. ומכל מקום, יש שכתבו שאישה החוששת שבניה יצאו לתרבות רעה אינה מצווה להשתדל להביא צאצאים, כיוון שאישה אינה מצווה על פרייה ורבייה⁴¹.

35. כגון להזריק בשבת תוך שרירות. אמנם אם אפשר בקלות על ידי גוי, עדיף, אך אין צורך להוציא הוצאות או להיכנס לקשיים לצורך כך; הרב אשר וייס, מכתב לרב גדעון ויצמן, ר"ח אב תשס"ב, הובא גם בתחומין כג (תשס"ג), עמ' 220-221; וכעין זה כתב הרב יעקב אריאל, מכתב לרב מנחם בורשטיין, כט בכסלו תשס"ב, הובא בשו"ת באהלה של תורה, ח"ה סי' לד; הרב אפרים גרינבלאט, מכתב כנ"ל, ב בטבת תשס"ב; הרב אביגדר נבנצל, מכתב כנ"ל; הרב דוד לאו, תחומין כג (תשס"ג), מעמ' 231 ואילך; וראה שם שכתב עוד שמותר להימנע מקיום מצוות בדרך של 'שב ואל תעשה', על מנת לקיים פרייה ורבייה; אך אין להתיר ביטול מצווה בידיים לצורך קיום פרייה ורבייה.

36. הרב דוב ליאור, מכתב כנ"ל.

37. הרב אשר וייס (שם), על פי בעל העיטור, הלכות מילה, דף מט ע"א, דבריו הובאו על ידי הרמ"א, או"ח סי' רעו סעי' ב; אמנם הרמ"א עצמו סייג שיש להחמיר במקום שאין צורך גדול, ובמשנה ברורה, שם, ס"ק כד, כתב בשם השל"ה להחמיר אפילו במקום צורך גדול. אך מדברי הרמ"א עצמו במקומות אחרים, סי' שז סעי' ה, ובסי' שלא סעי' י, משמע שנקט עיקר כשיטה מקלה זו; ובמשנה ברורה, סי' שז ס"ק כד, כתב לעניין מילה שהמקל לא הפסיד אם אי אפשר בעניין אחר; וע"ע בשו"ת אגרות משה, או"ח ח"ב סי' סח.

38. הרב דוב ליאור, שם, על פי שו"ע או"ח סי' שז סעי' ה.

39. וצריך להודיע לאישה את פגמו זה, שו"ת ציץ אליעזר, ח"ז סי' מט.

40. ברכות י ע"א, הציווי על חזקיהו המלך להעמיד צאצאים אף על פי שידע שייולדו לו בנים רשעים.

כג. יש מי שהורה שיהודי הכלוא בעוון רציחה ודנוהו למוות, ומבקש לקיים פרייה ורבייה, יש לאפשר לו להתייחד עם אשתו לצורך כך.⁴²

7. מידת ההשתדלות

בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו: ...עסקת בפריה ורבייה?

שבת לא ע"א

האשה שהרשת את בעלה אחר הנישואין שימנע עונתה הרי זה מותר. במה דברים אמורים בשהיו לו בנים שכבר קיים מצות פרייה ורבייה, אבל אם לא קיים חייב לבעול בכל עונה עד שיהיו לו בנים מפני שהיא מצות עשה של תורה שנאמר פרו ורבו.⁴³

'משנה תורה' לרמב"ם, הל' אישות פט"ו ה"א

כד. למרות גודל חשיבותה של מצוות פרייה ורבייה, והחיוב על האדם להשתדל בה, חיוב זה הוא 'כדרך כל הארץ'. אין חובת פרייה ורבייה במי שאינו יכול לקיימה בדרך הטבע, ולכן אין חובה ללדת ילדים באמצעות הזרעה או הפריה חוץ גופית.⁴⁴

כה. מצוות פרייה ורבייה תלויה בגדרים של מצוות עונה, ומי שפטור ממצוות עונה, פטור גם ממצוות פרייה ורבייה באותו זמן.⁴⁵

41. ים של שלמה, יבמות פ"ו ס' מד; הרב יצחק זאב סולביצ'יק (הגרי"ז), פרשת תולדות ס' כד, דבריו הובאו בתשובת הרב יצחק זילברשטיין, ספר אסותא, ס' מז; וכן בשיעורי תורה לרופאים, ח"ד ס' רמו עמ' 255.

42. הרב יצחק זילברשטיין, שיעורי תורה לרופאים, ח"ד ס' רנח. הטעם: כל זמן שהוא חי, חייב הוא במצוות, וכל עוד לא קיים פרייה ורבייה, חייבים כל ישראל לאפשר זאת מדין ערבות. אך אם קיים פרייה ורבייה, אין מחויבים להתאמץ למענו לצורך קיום מצוות 'לְעָרְב', כיוון שהאסיר פטור מכך עקב מאסרו.

43. ראה לעיל הלכה ב.

44. הרב שלמה זלמן אויערבאך, דבריו הובאו בנשמת אברהם, אבה"ע ס' א עמ' כח; וראה שו"ת מנחת שלמה תניא, ס' קכד סוף אות ב. שיעורי תורה לרופאים, ח"ד ס' רנז, תשובה ראשונה. אך ראה שם בתשובה השלישית. כל הפוסקים שדנו בהזרעה ובהפריה חוץ גופית דנו אם היא מותרת או אסורה, כאלו מצבים ובאלו תנאים. אף פוסק לא כתב שיש חיוב לנקוט בדרך כזאת. ראה הרחבה במאמרו של הרב אליעזר בן פורת, 'בירורים בעניין הפריה חוץ גופית', ספר אסיא יג, עמ' 235-236 (אסיא עט-פ, תשס"ז-2007, עמ' 109-110). הרב יעקב נויברגר, בתשובה לשאלת הרב מנחם בורשטיין (מנחם אב תשס"ד), הסתפק אם יש מצווה בהשתדלות כזאת של טיפולי פוריות.

45. שו"ת באהלה של תורה, ח"א ס' סו, על פי הרמב"ם, הל' אישות פט"ו ה"א; ושו"ע, אבה"ע ס' עו סעי' ו.